

359; İbn Rüşd, *el-Keşf'an menâhici'l-edille*, Beyrut 1402/1982, s. 49-59; İbnü'l-Cevzî, *Menâkıbü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel* (nşr. Âdil Nüveyhiz), Beyrut 1977, s. 156; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, II, 90-98; XVII, 195-218; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, Beyrut 1969, I, 440; Taqiyyüddin İbn Teymiyye, *Der'ü te'aruzi'l-âkl ve'n-naql* (nşr. M. Reşâd Sâlim), Riyad 1979, I, 38-41, 80; Adudüddin el-İcî, *el-Mevâkif fi'ilmî'l-kelâm*, İstanbul 1279, s. 11, 14; Teftâzânî, *Şerhu'l-Akâ'id*, İstanbul 1304, s. 5-7; İbn Haldûn, *Mukaddime*, III, 1069-1083; Taşkoprızâde, *Miftâhu's-sa'ade*, II, 150-167, 597-598; Sefârînî, *Levâmi'u'l-envârî'l-behiyye*, Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-İslâmiyye), I, 5-12; İzmirli, *Yeni İlm-i Kelâm*, I, 47-59; Mustafa Abdürrâzık, *Temhîd li-târîhi'l-felsefeli'l-İslâmiyye*, Kahire 1363/1944, s. 258-283; Ebû'l-Hasan Ali en-Nedvî, *Ricâlü'l-fikr ve'd-da'Ve fi'l-İslâm*, Dimaşk 1385/1965, I, 150-174, 261-277; Ömer Ferruh, *el-Fikrû'l-'Arabî*, Beyrut 1966, s. 87-104, 134-152; Ahmed Emîn, *Duha'l-İslâm*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kitâbi'l-'Arabî), I, 327-345, 380-381; III, 1-15, 69-73, 90-141, 208-246, 267-268, 330-346; Ömer Nasuhi Bilmen, *Muvazzah İlm-i Kelâm*, İstanbul, ts. (Bilmen Yayınevi), s. 5; Faysal Bedir Avn, *İlmü'l-kelâm ve medârisüh*, Kahire 1982, s. 38-52; Yusuf Şevki Yavuz, *Kur'an-ı Kerim'de Tefekkür ve Tartışma Metodu*, İstanbul 1983, s. 45-53; İrfan Abdülhamîd, *Dirâsât fi'l-fırak ve'l-âkâ'idü'l-İslâmiyye*, Beyrut 1404/1984, s. 143; a.mlf., *Dirâsât fi'l-fikri'l-'Arabîyyi'l-İslâmî*, Beyrut 1991, s. 181-182; Ali Abdülfettâh el-Mağribî, *el-Fıraku'l-kelâmiyye el-İslâmiyye*, Kahire 1986, tür. yer.; M. Ali Ebû Reyyân, *Târîhu'l-fikri'l-felsefi fi'l-İslâm*, İskenderiye 1986, s. 241-267, 305-348; Mâcid Fahrî, *İslâm Felsefesi Tarihi* (trc. Kasım Turhan), İstanbul 1987, s. 3-5, 163, 249-281; İñâyetullah İblâğ, *el-İmâmü'l-A'zam Ebû Hanîfe el-mütekellim*, Kahire 1987, s. 72-86; M. Taki el-Müderrişî, *el-'İrfânü'l-İslâmî*, Beyrut 1988, s. 16-59; Hasan Hanefî, *Mine'l-'akide ile's-sevre*, Beyrut 1409/1988, I, 64-87, 125-130; M. Rizâ el-Ca'ferî, "el-Kelâm 'inde'l-İmâmîyye", *Türâşünâ*, Kum 1413, s. 146-183, 231-239; Bekir Topaloğlu, *Kelâm İlmî: Giriş*, İstanbul 1993, s. 19-40, 47-62; Hâlid Abdurrahman el-Ak, *el-Uşûlü'l-fikriyye li-menâhici's-Selefiyye 'inde Şeyhülislâm İbn Teymiyye*, Beyrut 1995, s. 120-124; M. Sait Özervarlı, *Kelâmda Yenilik Araştırmaları*, İstanbul 1998, s. 11-12, 17-35, 53-145; M. Muhammed Haseneyn, "Nazarât naqdîyye fi 'ilmi'l-kelâm", *Havliyye Külliyyeti's-şerîfa ve'd-dirâsâti'l-İslâmiyye*, sy. 10, Devha 1413/1992, s. 218-230.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

KELÂNTER

(كلانتر)

Bir bölgenin veya bir şehrin temsilcisi, önde geleni anlamında özellikle İnan sahasında kullanılan unvan.

Farsça "büyük" mânasında kelândan gelir. Türkçe'ye kelânter biçiminde geçmiştir ve daha sonra kalantor şeklini almıştır. Osmanlı devlet ve toplumu ile doğru-

dan bağlantısı olmamakla birlikte bugünkü Türkçe'de kalantor söylenişle güçlü, mevki sahibi, paralı kişileri ifade eder bir anlam kazanmıştır. Bu sıfatın Azerbaycan ve Doğu Anadolu yoluyla halk diline yerleştiği. İnan'daki Safevî, Karakoyunlu, Akkoyunlu dönemlerinden kalan bir deyiş olduğu anlaşılmaktadır. Uzun Hasan'ın 874 (1469-70) tarihli Horasan ve Mâverâün-nehir'e yazılan fermanında "kelânterân" bölgenin yetkilileri olan zümlerinin elkâbi şeklinde geçer. Karakoyunlu'da da bu yetkiliyle ilgili kayıtlara rastlanır. Cihan Şah'ın Ramazan 857 (Eylül 1453) tarihli fermanında "kelânterân ve kedhüdâyân ve reâyâ-i mezvi-i Culah ..." ifadesi bulunur.

A. Katharina Swynford Lambton'a göre XV. yüzyıldan beri İnan'da kelânter şehrin önde geleni, bir lonca temsilcisi (kethüdâ) veya kırsal kesimde bir kabilenin başı olarak sivil hiyerarşide yer alır; devlet bürokrasisinin üyesi olmaktan çok muhatabıdır. Bununla birlikte Heribert Busse'nin yayımladığı belgelerden ve Jeas Baptiste Tavernier gibi seyyahların notlarından daha başka mânalara geldiği de anlaşılır. Lambton, kelânlerin Selçuklular'daki reis gibi bir bölgenin temsilcisi kabul edildiğini belirtir, ancak görevinin bundan daha fazla olduğunu, özellikle vergi konulması ve toplanmasında önemli rolü bulunduğunu yazar. Askerî ve merkezîyetçi karakteri ön planda gelen Selçuklu ve Osmanlı idaresinde buna benzer görevlerin işlevlerinin ağırlıklı olması mümkün değildir. Safevîler devrinde kelânlerin şah tarafından tayin edilmesi bu açıdan dikkat çekicidir. Bilhassa bu memuriyetin Safevîler'de ulaştığı mevki Osmanlı ve Selçuklu devletlerinde görülmez. Kelânter vergi toplar, tahsildarlar tayin eder, lonca reisleri ve bölge temsilcilerini gereğinde bir araya getirirdi. Vergilerin arasında "rüsûm-ı kelânteri"nin varlığı loncalar üzerindeki bu kontrolüne işaret eder. Kelânter, loncalar ve bir bölge halkı arasındaki anlaşmazlıklarda da uzlaştırıcı rol oynar. Fakat bu bir yargı görevi değildi. Eyaletlerde malî, idarî ve murakabe görevleri bulunan kelânlerin tayininde halkın ve yetkili otoritelerin etkisi olduğu görülmektedir. Kelânlerin göreve gelmesi hukuk usulü bakımından bir seçime dayanmaz; ancak mahallin ileri gelenlerinin iştişare ve kanaatine başvurulduğu ve kabul gören birinin bu göreve tayin edildiği anlaşılır. Esasen halkın arzu ve şikâyetlerini devlet temsilcilerine, devletin emirlerini de halka bildirmek ve halkı ikna et-

mekle görevli bir aracı durumundadır. XIX. yüzyılda kelânterlik İnan idaresi merkezileştikçe önemini kaybetmiştir. Kelânterlik gibi mahallî temsil niteliği yüksek bir memuriyet, meselâ XVII. yüzyılda İsfahan yanındaki Culfa şehrinde bir Ermeni tarafından ifa ediliyordu. 1663-1664'teki seyahati sırasında Culfa'ya uğrayan Jean Baptiste Tavernier kelânterden Ermeniler nezdindeki yönetici diye söz eder ve onların görevinin gelen giden önemli kişileri misafir etmek olduğunu yazar (*Les six voyages*, II, 190-191). Kelânterliğin, Osmanlılar'da bilhassa XVIII. yüzyılda temayüz eden bir mahallî temsilcilik denilebilecek âyanlıkla benzer işlevleri varsa da daha güçlü ve oturmuş bir kurum olduğundan paralellik kurulması pek mümkün değildir. Bu kelime günümüzde İnan'da bir mahallin belediye reisi, nahiye müdürü ve vali gibi ileri gelen kimseler için kullanılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

J. B. Tavernier, *Les six voyages de Turquie et de Perse* (ed. S. Yerasimos), Paris 1981, II, 190-191; J. Malcolm, *History of Persia*, London 1829, II, 324-325; Du Mans, *Etat de la Perse en 1660*, Paris 1890, s. 36; H. Busse, *Untersuchungen zum islamischen Kanzleiwesen*, Kairo 1959, s. 149; A. K. S. Lambton, "The Office of Kalantar under the Safawids and Afshars", *Mélanges Massé*, Tahran 1963, s. 206-218; a.mlf., "Kalantar", *EI* (ing.), IV, 474-476; Cl. Huart, "Kelânter", *IA*, VI, 545.

DİA

KELB (Benî Kelb)

(بنو كلب)

Kahtâniler'e mensup bir Arap kabilesi.

Kabilenin nesebi Kelb b. Vebere b. Tağlib b. Hulvân b. İmrân b. Halef b. Hâfî b. Kudâa vasıtasıyla Kahtân'a ulaşır. Aslen Yemen menşeli olan Kelbliiler Suriye bölgesinde Dûmetülcendel, Tedmür, Sava ve Semâve civarında oturuyorlardı. Kabilenin başlıca kolları Benî Adî, Benî Zühayr, Benî Uleyym, Benî Cenâb b. Hubel, Benî Abdullah ve Benî Ureyne'dir. Câhiliye döneminde Kelbliiler de Kudâalılar gibi Dûmetülcendel'de bulunan Ved adındaki puta tapıyorlardı. Bu devirde Kelbliiler'den kahramanlığı ile tanınan Zühayr b. Cenâb, Gatafânîlâr'ın Mekke'deki Kâbe gibi bir mâbed yaptıklarını duymuştu ve onlarla savaşmıştı. Câhiliye döneminde de İslâm'ın gelmesinden sonra da Dûmetülcendel'de rebûilevel ayında panayır kuruyorlardı ve bu pa-